

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

ODSUTNOST OCA U DJETINJSTVU

I LJUBAVNI ODNOSI U ODRASLOJ DOBI

Diplomski rad

Ivna Ivanković

Mentor: Doc. dr. Ivana Hromatko

Zagreb, 2015.

UVOD	1
<i>Razvoj reproduktivnih strategija</i>	1
<i>Privrženost kao mehanizam</i>	3
<i>Različiti stilovi privrženosti</i>	4
<i>Stil privrženosti kao prediktor karakteristika ljubavnih veza</i>	5
<i>Ima li otac specifičnu ulogu?</i>	6
CILJ	8
PROBLEMI	8
HIPOTEZE	8
METODOLOGIJA	9
<i>Sudionici</i>	8
<i>Instrumenti</i>	11
<i>Postupak</i>	13
REZULTATI	13
<i>Usporedba pokazatelja reproduktivnih strategija za sudionike različite dobi rastave/bračnog statusa roditelja i spola</i>	13
<i>Povezanost odsutnosti oca s dimenzijom privrženosti</i>	19
<i>Odnos socioseksualnosti i privrženosti</i>	21
RASPRAVA	22
<i>Bračni status roditelja i reproduktivne strategije</i>	22
<i>Odsutnost oca i povezivanje s ljubavnim partnerom</i>	26
<i>Povezanost socioseksualne orijentacije i privrženosti</i>	27
<i>Metodološka ograničenja i smjernice za buduća istraživanja</i>	27
ZAKLJUČAK	29
LITERATURA	31

Odsutnost oca u djetinjstvu i ljubavni odnosi u odrasloj dobi

The Impact of Father Absence on Adult Pair Bonding

SAŽETAK

Cilj ovog istraživanja bio je utvrditi je li odsutnost oca zbog rastave u djetinjstvu povezana s reproduktivnim strategijama u odrasloj dobi te ispitati je li privrženost posredujući mehanizam tog odnosa. Podaci su prikupljeni putem online upitnika, a odazvao se 891 sudionik, od čega 598 žena (67.1%) i 293 muškarca (32.9%). Utvrđeno je da sudionici čiji se roditelji nisu rastali, čiji su se roditelji rastali prije 7. godine i sudionici čiji su se roditelji rastali nakon 7. godine nisu ostvarili značajno različite rezultate u dobi menarhe za žene, dobi rođenja prvog djeteta, broju dosadašnjih kohabitacija i broju brakova. Međutim, utvrđeno je da su pojedinci rastavljenih roditelja ranije stupili u seksualni odnos u odnosu na nerastavljene roditelje. Rastava roditelja do 7. godine pokazala se kao posebno osjetljivo razdoblje gdje su sudionici opisanog obiteljskog statusa imali veći broj ozbiljnih veza, veći broj rastava, viši ukupni rezultat socioseksualne orijentacije te viši rezultat na ponašajnoj dimenziji i dimenziji seksualne želje na Indeksu socioseksualne orijentacije, u odnosu na sudionike iz cjelovitih obitelji. Nađeno je da prisutnost/odsutnost oca i privrženost nezavisno doprinose objašnjenju socioseksualnosti. Zbog toga nije bilo moguće provjeriti hipotezu o privrženosti kao proksimalnom mehanizmu razvoja reproduktivnih strategija. Mogući razlozi ponuđeni su u raspravi.

Ključne riječi: odsutnost oca, reproduktivne strategije, stil privrženosti, evolucijska teorija.

ABSTRACT

The aim of this study was to examine the contribution of father absence in childhood to reproductive strategies. The role of attachment system as psychological mechanisms that mediates the relation between father absence and reproductive strategies was also examined. The research was conducted on the Internet, among 598 (67.1%) women and 293 men (32.9%). Analysis of variance did not reveal differences between those whose parents had separated and those whose parents did not separate in next aspects: timing of puberty for women, first pregnancy, number of cohabitations and marriages. Parental separation was associated with earlier timing of first sexual intercourse. Results indicate that timing of parental separation is important for reproductive development - divorce/separation between birth and 7 years predicted more serious relationships and more divorces. People whose parents separated between birth and 7 years tend to be more unrestricted than people whose parents separated after they were 7 years old and those whose parents did not separate - they score higher full scale score and higher score on Behavior and Desire facet. Father absence and attachment styles were independently related to the global sociosexual orientation. Therefore, it wasn't possible to examine the role of attachment system as process that underlies relation between father absence and reproductive strategies.

Key words: father absence, reproductive strategies, attachment style, evolutionary perspective.

„Da nas ljubavi naše ne ubiju, niti da umru.“

John Donne

Uvod

Odsutnost oca tema je kojom se psiholozi i antropolozi bave desetljećima. Tema je zanimljiva jer otvara pitanja o prvoj čovjekovoj zajednici, o obitelji te o njenom utjecaju na daljnji život. Neophodnost majke za rast i razvoj djeteta ne dovodi se u pitanje zbog samog načina na koji čovjek dolazi na svijet. No, važnost oca propitivana je kroz mnoga istraživanja, a efekti očeve prisutnosti i ulaganja u potomstvo pokazali su se teže dohvatljivima u odnosu na majčine. Dio razloga sigurno leži u paradigmama od kojih se kreće u istraživanja, a koje su prilagođene ispitivanju utjecaja majki, kao što je npr. teorija privrženosti. Ne postoji takva sveobuhvatna teorija koja bi objasnila važnost očinstva te njegove jedinstvene i specifične efekte (Cabrera, Fitzgerald, Bradley i Roggman, 2007).

Evolucijska se perspektiva ovdje pojavljuje kao plodno polje za razvoj takve teorije s obzirom na to da se ne bavi samo deskripcijom razvoja čovjeka, već i konačnim pitanjem „Zašto se razvoj odvija tako kako se odvija?“. Draper i Harpending 1982. godine donose hipotezu kako je rano iskustvo muškog roditeljskog ulaganja glavna determinanta socioseksualnog ponašanja u odrasloj dobi. To je prvi evolucijski model koji objašnjava razlike u seksualnom ponašanju u odrasloj dobi. Njime započinje kaskada istraživanja o utjecaju očinskog ulaganja u djetinjstvu na socioseksualno i ljubavno ponašanje u odrasloj dobi, što je i tema ovog rada.

Razvoj reproduktivnih strategija

Istraživači unutar evolucijske paradigme gledaju na odsutnost oca zbog razvoda kao na značajan faktor oblikovanja razvojnog puta pojedinca (Draper i Harpending, 1982; Belsky, Steinberg i Draper, 1991; Chisholm, 1996; Ellis, McFadyen-Ketchum, Dodge, Pettit i Bates, 1999). Rezultati istraživanja pokazuju da se djeca odrasla bez oca razlikuju od djece koja su odrasla s ocem u konkretnim životnim ishodima; ranije stupaju u pubertet (Moffit, Caspi, Belsky i Silva, 1992; Ellis i sur., 1999; Quinlan, 2003, Ellis, 2004; Chisholm, Quinlivan, Peterson i Coall, 2005), ranije stupaju u prvi spolni odnos (Quinlan, 2003; Regnerus i Luchies, 2006), ranije im se rodi prvo dijete (Quinlan, 2003; Teachman, 2004), kraće im traje prvi brak (Quinlan, 2003). Na takve se događaje

s pravom može gledati kao na životne prekretnice jer njihovo zbivanje podosta određuje daljnji tijek života. Štoviše, javljanje jednog od ovih ishoda često povećava vjerojatnost javljanja i drugog. Na primjer; raniji ulazak u pubertet povezan je s ranijim stupanjem u spolne odnose, a ranije stupanje u spolne odnose s ranijim rođenjem prvog djeteta (Belsky i sur., 1991). Na ove se ishode ne gleda zasebno, nego kao na pokazatelje pojedinčeve reproduktivne strategije¹. U okviru evolucijske teorije razlikuju se dvije vrste reproduktivnih strategija; *kratkoročne*, koje su usmjerene povećanju broja potomaka, često s većim brojem partnera te *dugoročne*, koje osiguravaju bolju skrb za manje potomaka unutar dugotrajnog odnosa s jednim partnerom (Schmitt, Shackelford i Buss, 2001).

Već spomenuta istraživanja ukazuju kako djeca iz obitelji čiji je otac napustio obitelj zbog razvoda češće razvijaju *kratkoročne* reproduktivne strategije. Draperova i Harpending (1982) prvi su ponudili evolucijsko objašnjenje tog odnosa. Pojedinaac tijekom života ulaže resurse, vrijeme i energiju u dva fundamentalna zadatka: razvoj i reprodukciju. Reproductivnim trudom smatra se svako ulaganje organizma da ostavi što više spolno zrelog potomstva. To ostvaruje pronalaženjem partnera i razmnožavanjem, te ulaganjem u potomstvo, odnosno roditeljstvom. S obzirom na to da su resursi, vrijeme i energija ograničeni važno je kako će biti raspoređeni između tih zadataka. Prvih 5-7 godina života ima evolucijsku funkciju da dijete nauči koliko su u širem smislu resursi u okolini dostupni i predvidivi. Osim fizičke okoline, važno je naučiti i kakva je socijalna okolina; koliko su ljudi vrijedni povjerenja te koliko su bliske veze održive. Djeca koja imaju iskustvo rastavljenih roditelja i oca koji je napustio obitelj razvijaju očekivanja da veze odraslih nisu trajne i da roditeljska ulaganja neće biti pouzdano i predvidljivo zajamčena. Stoga će svoj reproduktivni uspjeh nastojati ostvariti ulaganjem u pronalaženje partnera i razmnožavanje, radije nego u roditeljstvo. Razvit će obrasce ponašanja u svrhu ranijeg spolnog sazrijevanja, ranije spolne aktivnosti i orijentirat će se kratkoročnim vezama. Drugim riječima, razvit će *kratkoročne* reproduktivne strategije, usmjerene na *kvanitetu* potomstva.

Za razliku od scenarija neosjetljivog roditeljstva i nesigurnosti nastale zbog odlaska jednog roditelja, djeca koja odrastaju u okolini u kojoj su resursi obilni i

¹ Reproductivna strategija predstavlja integrirane setove adaptacija, ne nužno na svjesnoj razini, koji organiziraju i vode reproduktivna nastojanja pojedinca

predvidivi, uključujući brigu i odgoj, razvijaju značajno različit unutarnji interpersonalni svijet. Oni su naučili kako su odnosi izdrživi i na obostranu dobit te kako se u druge može imati povjerenja. U odrasloj dobi svoja reproduktivna nastojanja ostvaruju tako da sklapaju dugoročne odnose unutar kojih ulažu u roditeljstvo. *Dugoročne reproduktivne strategije* obilježava kasnije spolno sazrijevanje, kasnija seksualna aktivnost, motivacija i vještine odražavanja dugoročnih bliskih odnosa (Belsky i sur., 1991).

Privrženost kao proksimalni mehanizam

Razvoj reproduktivnih strategija vođen je očekivanjima koje pojedinac razvija na temelju iskustava u djetinjstvu. Belsky i sur. (1991) uočavaju kako u literaturi već postoji koncept koji govori o vjerovanjima o sebi, drugima i bliskim odnosima koja nastaju u ranom djetinjstvu i ostaju relativno stabilna kroz život. Tako prepoznaju privrženost kao „stazu“, odnosno proces u podlozi razvoja različitih reproduktivnih strategija i nadopunjuju Drapericin i Harpendingov model (1982).

Bowlbyeva teorija privrženosti smatra se jednom od prvih evolucijskih teorija srednje razine (Simpson 1999; prema Kardum, Gračanin i Hudek-Knežević, 2006). Bowlby je smatrao kako je sustav privrženosti evoluirao da bi osigurao zaštitu i emocionalnu sigurnost potpuno bespomoćnom djetetu koje je prepušteno brizi i zaštitu odrasle osobe (Hazan i Shaver, 1994). Kada se pojavi percipirana ili objektivna prijetnja održavanju blizine, dijete osjeća anksioznost koja pokreće privržena ponašanja za ponovnu uspostavu blizine (Hazan i Shaver 1994). Uspostavljanje i održavanje blizine djetetu pruža osjećaj sigurnosti i voljenosti, a prekid u odnosu anksioznost, ljutnju i tugu. Obično se prva veza privrženosti uspostavlja s majkom, ali dijete može razviti privrženost i prema drugim osobama koje brinu za njega (Vasta, Haith i Miller, 2003). Majčina responzivnost pokazala se kao glavni utjecaj oblikovanja stila privrženosti (Ainsworth, 1983, Pederson i sur., Sroufe, 1985; prema Vasta u sur., 2003).

Istraživači koji se bave privrženošću obično na prve godine života gledaju kao na razdoblje u kojem se slažu neki temelji „psihološkog aparata“ osobe; slika o sebi, vjerovanja o drugim ljudima i vjerovanja o svijetu, koja vode daljnje odnose kroz život (Bowlby, 1973; prema Bartholomew i Horowitz, 1991; Collins i Read, 1990). Iskustvo figure privrženosti koja je odgovarala na poziv za blizinu, zaštitu i pomoć, internalizira

se u vjerovanje kako su drugi vrijedni povjerenja i kako je pouzdano osloniti se na njih. Kroz interakcije s figurom privrženosti dijete procjenjuje i samo sebe; je li vrijedno tuđe pažnje i brige, što oblikuje njegovu sliku o sebi i samopoštovanje (Collins i Read, 1990; Bartholomew i Horowitz, 1991). Tako se na temelju ponavljajućih interakcija s figurom privrženosti formiraju mentalne reprezentacije sebe i drugih, odnosno prema Bowlbyju (1973) *internalni radni modeli* (Hazan i Shaver, 1994).

Bowlby je na privrženost gledao kao na sustav koji postoji i djeluje kroz čitav život pojedinca (1969; prema Kamenov i Jelić, 2003). *Internalni radni modeli* organiziraju internalne procjene i interpersonalna ponašanja u skladu s onim što je bilo adaptivno tijekom ranijeg razvoja, određuju percepciju i očekivanja o budućim socijalnim odnosima te oblikuju socijalna iskustva na shematski konzistentan način (Lopez, 2003; prema Kardum i sur., 2006). Jednom formirani, internalni radni modeli pokazuju se kao relativno stabilni, ali ipak dovoljno plastični da se revidiraju i nadopunjuju s nadolazećim iskustvima (Hazan i Shaver, 1994; Fraley i Shaver, 2000). Rezultati longitudinalnih istraživanja koji su pratili razvoj pojedinca od djetinjstva do odrasle dobi pokazuju umjerenu stabilnost (npr. Hamilton; 2000; Lewis, 2000; Water, Hamilton i Weinfeld, 2000; prema McConnell i Moss, 2011) stila privrženosti. McConnell i Moss (2011) navode kako su, prema navedenim istraživanjima, događaji poput zlostavljanja djeteta, gubitka ili rastave roditelja najznačajniji prediktori diskontinuiteta u stilovima privrženosti pri prijelazu iz djetinjstva u adolescenciju, a u smjeru sigurnog ka nesigurnom stilu privrženosti.

Različiti stilovi privrženosti

Individualne razlike u stilovima privrženosti odražavaju različitu psihološku organizaciju sustava privrženosti (Collins i Read, 1990). Bartholomeowa i Horowitz (1991) formiraju model prema kojem u podlozi privrženosti leže dimenzije slika o sebi i slika o drugima. Brennan, Clark i Shaver (1998) pak navode dimenziju izbjegavanja i anksioznosti. Modeli su *de facto* komplementarni jer se kombinacijom dimenzija može doći do 4 stila privrženosti koje su postulirali Bartholomeowa i Horowitz (1991); sigurna, preokupirajuća, odbijajuća i bojažljiva (Fraley i Shaver, 2000). Pojedinci sa sigurnom privrženošću imaju internalizirani pozitivan pogled na sebe i na druge. U intimnim vezama se stoga osjećaju ugodno, oslanjaju se na drugu osobu bez gubitka

vlastite autonomnosti. Prema Brennan i suradnicima (1998) oni se nalaze nisko na dimenzijama anksioznosti i izbjegavanja. Preokupirajući pojedinci nisu internalizirali osjećaj vlastite vrijednosti, a u drugima očekuju podršku. U odnosima su često zaokupljeni partnerom jer u partneru traže potvrdu vlastite vrijednosti, zbog čega pokazuju pretjeranu zavisnost. Prema Brennanovoj smještaju se nisko na dimenziji izbjegavanja, ali visoko na dimenziji anksioznosti. Bojažljivo privrženi žele prihvatanje drugih, ali izbjegavaju bliskost zbog straha da će biti odbačeni. Taj obrazac je kombinacija negativnog pogleda na sebe i pozitivnog pogleda na druge, odnosno visoke anksioznosti i visokog izbjegavanja. Odbijajuće privrženi također izbjegavaju bliskost, no za razliku od bojažljivih imaju pozitivnu sliku o sebi koju održavaju obrambenim mehanizmom negiranja važnosti bliskih osoba. Nalaze se visoko na dimenziji izbjegavanja, a nisko na dimenziji anksioznosti (Sanković, 2005).

Stil privrženosti kao prediktor karakteristika ljubavnih veza

Istinski romantični odnosi pružaju emocionalnu toplinu i sigurnost, a istodobno štite od okružja koje je nezainteresirano, emocionalno hladno ili neprijateljsko (Bird i Mellville, 1994; prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Collins i Read (1990) donose vjerovanja koja su fundamentalna za osjećaj sigurnosti u odrasloj dobi; hoće li partner biti na raspolaganju i responzivan kada ga osoba treba, koliko je osobi ugodno u bliskom kontaktu i dijeljenju intime te povjerenje da će partner nastaviti voljeti. Pistole i Clark (1995) dobivaju nalaz da sigurno privrženi pojedinci pokazuju veću predanost i povjerenje prema partnerima u vezi (Pistole i Clark, 1995), a Fuller i Fincham (1995) dobivaju isti nalaz za bračne odnose (Mikulincer, Florian, Cowan i Cowan, 2002).

Kao i u djetinjstvu, ova vjerovanja i očekivanja očituju se u različitim ponašanjima u odnosima i situacijama (Collins i Read, 1990). Stoga nije neobično da se stilovi privrženosti u odrasloj dobi pokazuju kao prediktori socioseksualnog ponašanja, te trajanja i kvalitete ljubavnih veza (npr. Brennan i Shaver, 1995; Kirkpatrick i Hazan, 1994; prema Belsky, 2010). Pojedinci koji se klasificiraju kao sigurno privrženi pokazuju slabiju sklonost promiskuitetnom ponašanju (Brennan, Clark i Shaver, 1998; prema Belsky, 2010) i upuštanju jednokratne seksualne odnose (Brennan i Shaver, 1995; prema Belsky, 2010). Schmitt i suradnici (2004; Schmitt, 2005) nalaze u

međukulturalnom istraživanju da su odbijajuća i, nešto manje dosljedno, bojažljiva privrženost pozitivno povezane s kratkotrajnom reproduktivnom strategijom, dok je preokupirajuća privrženost kod žena pozitivno povezana s kratkotrajnom, a kod muškaraca s dugotrajnom reproduktivnom strategijom. Također, pojedinci koji se opisuju sigurno privrženima zadovoljniji su svojim vezama u odnosi na anksiozne i izbjegavajuće (Feeney, 2000; prema Belsky 2010; Mikulincer i sur., 2002). Viši rezultat na anksiozno-izbjegavajućem stilu privrženosti povezan je sa slabijom kvalitetom braka (Shaver i Mikulincer, 2002; prema Belsky 2010). Objektivni indikatori zadovoljstva i kvalitete veze pokazuju povezanost u istom smjeru; sigurno privrženi pojedinci imaju duže veze i manje je vjerojatno da će se rastati (Kirpatrick i Davis, 1994; prema Mikulincer i sur., 2002).

Ima li otac specifičnu ulogu?

Istraživanja dosljedno pokazuju kako osobe nesigurnih obrazaca privrženosti imaju jaču tendenciju seksualnim vezama bez trajnog obvezivanja te pokazuju više neuspjeha pri održavanju predanih odnosa. U evolucijskim terminima; češće usvajaju *kratkoročnu* reproduktivnu strategiju. Dopunivši model Draperove i Harpendinga (1982) privrženošću, Belsky i sur. (1991) na formiranje reproduktivnih strategija više ne gledaju kao na specifičnu posljedicu odsutnosti oca. U njihovom modelu, očeva odsutnost samo je jedan od različitih socio-emocionalnih stresora koji predisponira oba spola da razviju nesigurnu privrženost. Belsky i sur. (1991) prepoznaju povijest nesigurne privrženosti kao glavnu determinantu razvoja različitih reproduktivnih strategija, a ne očevu odsutnost kao zasebnu varijablu.

Odsutnost oca od samog djetetovog rođenja ili njegovo napuštanje obitelji u nekom trenutku života zasigurno je pokretač ekonomskih i socio-emocionalnih stresora te promjena u obiteljskoj dinamici (Chisholm i sur., 2005). Samohrano roditeljstvo podrazumijeva različit kontekst za razvoj, u odnosu na odrastanje s oba roditelja. Belsky i sur. (1991) na roditelja gledaju kao na medijatora između konteksta i djetetova razvoja. U tom smislu djetetov odnos s majkom koja je prihvaćajuća, topla i osjetljiva, može ublažavati posljedice stresa nastalog zbog odlaska ili odsutnosti oca. No, istraživanja češće pokazuju efekte suprotnog smjera. Odsutnost oca istovremena je i odsutnost muža, odnosno emocionalne i materijalne podrške majci. S obzirom na to da

samohrano roditeljstvo podrazumijeva veće napore i zahtjeve, ono je i stresnije. Kao što socijalna podrška i bolji ekonomski uvjeti osnažuju roditelja, pa tako posredno utječu i na odnos između djeteta i roditelja, stres smanjuje roditeljeve kapacitete (Baumrind, 1971; prema Belsky i sur., 1991). Roditelj koji je sam suočen s pojačanim zahtjevima okoline skloniji je anksioznosti i frustraciji, zbog čega je manje sposoban biti konstantno prihvaćajući, topao i responzivan (Bowlby 1973; Chisholm 1999a, 2003; Conger i sur. 1994; Kobak 1999; Polan i Hofer 1999; prema Chisholm 2005). Tako odsutnost oca može posredno utjecati na djetetov odnos s majkom, čineći ga ranjivim za razvoj nesigurne privrženosti. Meta-analiza o djetetovoj dobrobiti nakon razvoda (Amato, 2001) pokazuje pozitivnu povezanost između djetetove psihološke dobrobiti i dobrobiti samohranog roditelja.

Ipak Ellis, Bates i Dodge (2003; prema Chisholm i sur., 2005) zastupaju tezu o specifičnim efektima očinskog ulaganja, a ne samo kao izvor ostalih stresora. Ellis i njegovi suradnici (Ellis, 2004; Ellis i Garber, 2000; Ellis, McFadyen–Ketchum, Dodge, Pettit i Batesa, 1999) kroz više longitudinalnih istraživanja, uz kontrolu ostalih ranih stresora, dobivaju povezanost odsutnosti oca s ranijom menarhom i ranijim prvim spolnim odnosom (Chisholm i sur., 2005). U istraživanju iz 1999. godine, Ellis i sur. kao prediktore kasnijeg ulaska u pubertet dobivaju: očevo provođenje vremena u brizi za kćer, očevu prisutnost u domu, podršku oba roditelja, nježnost u odnosu otac-kćer te nježnost u odnosu majka-kćer. Kako bi se s većim pouzdanjem dao odgovor na pitanje o specifičnim efektima očinskog ulaganja, potrebna su dodatna istraživanja, pogotovo ona usmjerena na otkrivanje mehanizma u podlozi tog odnosa (Chisholm i sur., 2005). Jedan od novijih teorijskih pogleda na specifičnu ulogu oca donosi Richard Bowlby, sin Johna Bowlbyja, koji na temelju nekih očevih bilješki, životnog iskustva i vlastitog promišljanja, predlaže Dvojnu teoriju privrženosti (Newland i Coyl, 2011). U ovom modelu otac se gleda kao drugi primarni skrbnik, koji s djetetom razvija drugačiju vezu privrženosti, s drugačijom svrhom.

Djetetovi *internalni radni modeli* oblikuju se kroz odnose sa značajnim drugima, ponajviše roditeljima, kako je opisano kroz potonje poglavlje o privrženosti. No, ono o interpersonalnom odnosima saznaje i na izravan način. Život u određenoj obiteljskoj strukturi utječe na djetetovo shvaćanje što to budućnost donosi u pogledu interpersonalnih odnosa (Belsky i sur., 1991).

CILJ ISTRAŽIVANJA

Cilj istraživanja je utvrditi je li odsutnost oca zbog rastave u djetinjstvu povezana s reproduktivnim strategijama u odrasloj dobi te ispitati je li privrženost posredujući mehanizam tog odnosa.

PROBLEMI

1. Ispitati razlikuju li se pojedinci čiji su se roditelji rastali do njihove 7. godine te je otac napustio dom, od ispitanika čiji su se roditelji rastali kasnije ili se nisu rastali uopće, u nekim pokazateljima reproduktivnih strategija te s obzirom na spol.
 - a) Utvrditi razlikuju li se prema nekim objektivnim aspektima; u dobi menarhe za žene, vremenu stupanja u prvi spolni odnos, dobi rođenja prvog djeteta, broju kohabitacija, broju ozbiljnih veza i brakova te razvoda brakova.
 - b) Ispitati razlike u socioseksualnosti.
 - c) Za ispitanike koji su u vezi, ispitati razlike u subjektivnim aspektima percepcije te veze.
2. Ispitati povezanost odsutnosti oca i dimenzija privrženosti (anksioznosti i izbjegavanja).
3. Ispitati postoji li medijacijski utjecaj privrženosti na odnos prisutnosti/odsutnosti oca i socioseksualnosti.

HIPOTEZE

1. Prema dosadašnjim istraživanjima očekuje se da će pojedinci čiji je otac do 7. godine napustio obitelj značajno ranije dobiti menarhu (žene), stupiti u prvi spolni odnos, postati roditelji te imati više ozbiljnih veza, kohabitacija, brakova i razvoda brakova. Također, ostvarivat će veći rezultat na socioseksualnosti, koji upućuje na manju restriktivnost u seksualnom ponašanju.

Za ispitanike čiji su se roditelji rastali nakon 7. godine očekuje se manji efekt, u istom smjeru, na već spomenutim kriterijima, ali značajno veći u odnosu na one čiji se roditelji nisu rastali.

S obzirom na to da su žene, u terminima evolucijske psihologije, razvojno stabilniji spol (jednak broj stresora tijekom razvoja ima manji utjecaj na žene, u odnosu na muškarce) pretpostavka je da će odsutnost oca imati veći efekt kod muškaraca. Pokazat će se veća razlika unutar muškog spola, s obzirom na odsutnost oca.

2. S obzirom na teoriju privrženosti može se očekivati pozitivna povezanost odsutnosti oca i dimenzija anksioznosti i izbjegavanja.
3. Očekuje se značajna, ali djelomična medijacija privrženosti u povezanosti odsutnosti oca i socioseksualnosti koja je kriterij. Kada se u regresijsku analizu uključi privrženost kao prediktor, djelovanje odsutnosti oca kao prediktora će se smanjiti, uz statistički značajan doprinos privrženosti u objašnjavanju varijance socioseksualnosti.

METODOLOGIJA

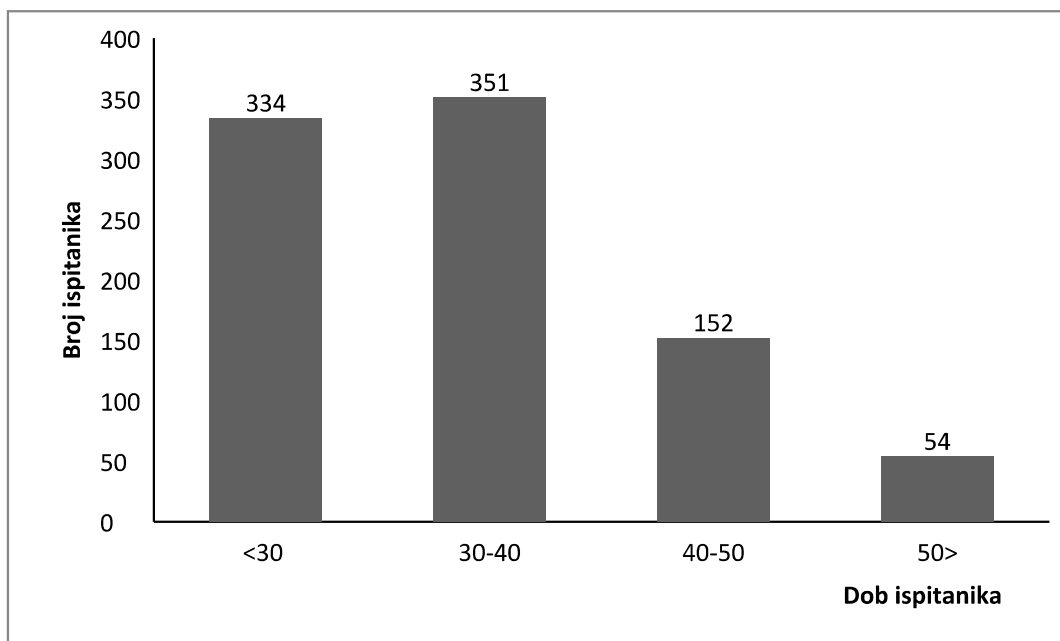
Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo 922 ispitanika. Zbog prirode problema istraživanja (reproduktivne strategije heteroseksualnih osoba) iz uzorka su isključene osobe koje su se izjasnile kao homoseksualne te one koje su nakon rastave roditelja odrastale s ocem. Nakon isključenja 31 ispitanika, uzorak je činilo 891 ispitanika, od čega 598 žena (67.1%), a muškaraca 293 (32.9%), u dobi od 18 do 71 godinu. Prosječna dob ispitanika je 34.99 godina. Struktura uzorka s obzirom na dob prikazana je na Slici 1. Nije pronađena statistički značajna razlika u dobi i obrazovanju ispitanika s obzirom na spol. Struktura uzorka s obzirom na spol i obrazovanje prikazana je u Tablici 1.

Tablica 1

Struktura uzorka prema spolu i obrazovanju, izražena u postocima

	NSS	SSS	VŠS	VSS	mr./dr. sc.
Žene	0.5%	26.8%	11.9%	50.3%	10.5%
Muškarci	1.0%	25.3%	15.7%	44.0%	14.0%
Ukupno	0.3%	26.3%	13.1%	48.0%	11.0%

Slika 1. Struktura ispitanika s obzirom na dob

Ispitanici čiji su se roditelji rastali čine 15.6% uzorka, a njihova struktura s obzirom na spol prikazana je u Tablici 2. Prema statusu veze 25.9% sudionika se izjasnilo da nije u vezi, u predanoj romantičnoj vezi ih je 29.4%, u braku 38.5%, a u neobaveznoj, kratkoročnoj vezi tek 2.7% sudionika.

102 (11.4%) sudionika su do sada imala razvod braka, a 30 (3.4%) sudionika nikada nije bilo u nekoj vrsti romantične veze.

Tablica 2

Struktura uzorka prema spolu i bračnom statusu roditelja

	Nisu se rastali	Rastava do 7.god.	Rastava nakon 7.god.
Žene	493 (82.4%)	50 (8.4%)	55 (9.2%)
Muškarci	259 (88.4%)	18 (6.1%)	16 (5.5%)
Ukupno	752 (84.4%)	68 (7.6%)	71 (8.0%)

Instrumenti

Mjerni instrument sastojao se od Revidiranog upitnika socioseksualne orijentacije i Inventara iskustava u bliskim vezama. Prikupljeni su i sociodemografski podaci te neki aspekti ljubavnih i seksualnih veza. Za sve skale pouzdanosti su izražene Cronbachovim alpha koeficijentom.

Revidiranim upitnikom socioseksualne orijentacije (Revised Sociosexual Orientation Inventory, Penke, 2008) mjeri se pojedinčeva sklonost usputnim i neobaveznim seksualnim odnosima, izvan predanih ljubavnih veza. Sastoji se od tri facete; *Ponašajne*, kojom se ispituje broj partnera s kojim je ispitanik bio u takvom odnosu, facete koja mjeri *Stav* prema neobaveznim, jednokratnim seksualnim odnosima te facete koja ispituje *Seksualnu želju* prema osobama s kojima ispitanik nije u romantičnoj vezi. Konfirmatornom faktorskom analizom potvrđuje se da je riječ o tri zasebna faktora (Penke, 2006; prema Penke, 2008), koje su u mali do umjerenim interkorelacijama. Svaka faceta reprezentirana je s tri pitanja, a ukupan broj čestica je 9. Ispitanici odgovaraju na skali od 1 do 9, Likertovog tipa. Viši rezultat upućuje na veću nerestriktivnost u seksualnom ponašanju. Odgovori na prve tri čestice mogu biti otvorenog tipa, koji se kasnije preračunaju u 9 kategorija. Moguće je računati poseban rezultat za svaku facetu te ukupan rezultat koji se formira kao suma svih odgovora, nakon obrnutog bodovanja čestice broj 6. Koeficijenti unutarnje konzistencije nalaze se u Tablici 3 te su u skladu s nalazima Penkea i Asendorpfa (2008; prema Penke, 2008).

Tablica 3

Iznos Cronbach alpha koeficijenata prema spolu i dimenzijama Upitnika
socioseksualnosti, na ovom uzorku

	Za žene	Za muškarce	Za cijeli uzorak
Faceta „ponašanje“	.74	.80	.76
Faceta „stav“	.74	.84	.76
Faceta „želja“	.84	.87	.87
Ukupan rezultat	.80	.85	.84

Kao mjera privrženosti korištena je skraćena verzija *Inventara iskustava u bliskim vezama* (Experiences in Close Relationships Inventory, Brennan, Clark i Shaver, 1998) koji su modificirale Kamenov i Jelić (2003). Originalni instrument sastoji se od 36 čestica, a modificirani od 18. Faktorska analiza pokazuje kako se nova verzija ne razlikuje u strukturi, kao i original mjeri dvije dimenzije; anksioznost i izbjegavanje. Tako se instrument sastoji od dvije skale; *Skale anksioznosti* i *Skale izbjegavanja* te se rezultat na Inventaru ne prikazuje sumarno, nego po dimenzijama. Na temelju rezultata na te dvije dimenzije moguće je razlikovati četiri tipa privrženosti. Uputa sudionicima je da procijene kako se općenito osjećaju u vezama s ljubavnim partnerima na način da na skali od 1 do 7 izraze svoj stupanj slaganja sa svakom tvrdnjom. Parne čestice pripadaju skali anksioznosti, a neparne izbjegavanju bliskosti. Prije sumiranja procjena za svaku skalu, potrebno je obrnuto bodovati čestice broj 9, 13 i 17. Mogući raspon rezultata na svakoj od dimenzija kreće se od 9 do 63. Na ovom uzorku, pouzdanosti, izražene Cronbachovim alpha koeficijentom, za dimenziju anksioznosti iznose $\alpha = .84$ za muškarce, a $\alpha = .82$ za žene, za dimenziju izbjegavanja $\alpha = .82$ za žene, a $\alpha = .81$ za muškarce.

Kvaliteta veze izmjerena je *Indeksom kvalitete braka* (Quality of Marriage Index, Norton, 1983), koji se sastoji od 6 čestica. Sudionici su izražavali svoj stupanj slaganja na prvih pet tvrdnji na skali od 1 do 7 te zatim procijeniti koliko su sretni u vezi s partnerom na skali od 1 do 10. Indeks kvalitete veze izražava se kao jednostavna linearna kombinacija odgovora na svih 6 čestica, a raspon rezultata varira od 6 do 45. Na ovom uzorku, pouzdanost iznosi $\alpha = .97$ za žene i $\alpha = .96$ za muškarce.

Za mjerenje (ne)stabilnosti veze korišteni su: "*potencijal za razvod*" (Booth, Johnson i Edwards, 1983), *gledanje na budućnost odnosa* (mjereno jednom česticom iz DAS-7) i "*razmatranje alternativa*" (Stanley, Markman i Whitton, 2002). Sumirane čestice predstavljaju ukupnu mjeru nestabilnosti. Bodovanje čestica na "potencijalu za razvod" se vrši tako da se svaki odgovor "Da" boduje s tri boda, a svaki odgovor "Ne" s jednim bodom. Preostale dvije čestice se boduju tako da odgovor "a" nosi jedan bod, odgovor "b" dva boda, a odgovor "c" tri boda. Pouzdanost procjena nestabilnosti veze iznosi $\alpha = .81$ za žene te $\alpha = .82$ za muškarce.

Zadovoljstvo vezom ispitano je jednom česticom, gdje je sudionik trebao procijeniti svoj sveukupni stupanj zadovoljstva u vezi na skali od 1 do 7.

Postupak

Istraživanje je provedeno putem interneta. Upitnik je postavljen u online formi na društvenoj mreži Facebook. Osim profila fizičkih osoba, objavljen je i na Facebook stranici KronikeVG, Roditelji.hr, Istraži me te Udruge Let. Podaci su prikupljeni u razdoblju od 9. travnja do 11. svibnja 2015. godine. Upitnik je sadržavao pozdravnu poruku te objašnjenje svrhe i načina provođenja, uz posebnu napomenu o anonimnosti i dobrovoljnosti sudjelovanja. Prosječno vrijeme popunjavanja upitnika iznosilo je 15 minuta.

REZULTATI

Usporedba pokazatelja reproduktivnih strategija za sudionike različite dobi rastave/bračnog statusa roditelja i spola

U sklopu prvog problema, obradom rezultata utvrđeno je da sudionici čiji se roditelji nisu rastali, čiji su se roditelji rastali prije 7. godine i sudionici čiji su se roditelji rastali nakon 7. godine nisu ostvarili značajno različite rezultate u dobi menarhe za žene (prikazano u Tablici 4, Prilog A), dobi rođenja prvog djeteta, broju dosadašnjih kohabitacija i broju brakova. Spomenute varijable distribuirale su se pozitivno asimetrično te je Kolmogorov-Smirnovljev test za svaku bio značajan. U obradi su korišteni t-testovi i analize varijance. Nisu pronađene razlike s obzirom na spol, osim u dobi rođenja prvog djeteta, gdje su muškarci značajno kasnije postali očevi ($M=30.6$, $SD=4.939$, $N=110$) u odnosu na žene ($M=26.91$, $SD=4.469$, $N=253$); $t(361) = 6.994$; $p < .001$. Cohenov d iznosi .78, što se procjenjuje kao veliki učinak. Slijedi detaljniji prikaz analiza ostalih kriterija.

Dob prvog spolnog odnosa

Kolmogorov-Smirnovljev test pokazuje kako rezultati sve tri grupe sudionika odstupaju od normalne distribucije. Uvidom u grafički prikaz distribucija, zaključili smo kako je najčešće postignuti rezultat bolji pokazatelj prosječne vrijednosti grupe. Napravljen je Kruskal-Wallis test kojim se pokazalo kako grupe ne pripadaju istoj

populaciji, odnosno statistički se razlikuju pri značajnosti od $p < .002$. Potom je Man-Whitney testom ispitana razlika između sudionika čiji su se roditelji rastali do 7. i onih čiji su se roditelji rastali nakon 7. godine, koji se nije pokazao značajnim. Uzevši oba testa u obzir, sudionici čiji su se roditelji rastali imaju tendenciju ranijeg stupanja u seksualne odnose, u odnosu na one čiji se roditelji nisu rastali.

Tablica 5

Osnovni deskriptivni pokazatelji dobi stupanja u prvi seksualni odnos, $N=835$

	<i>n</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>D</i>
Nisu se rastali	697	19.03	3.487	18
Rastali su se do 7.god.	67	18.18	2.855	16,17,18
Rastali su se nakon 7. god.	71	18.13	3.084	16
Ukupno	835	18.89	3.420	18

Broj ozbiljnih veza

Ozbiljnu vezu definirali smo kao ljubavni odnos koji je trajao barem godinu dana, a sudionici su odgovarali na pitanje u koliko su takvih veza do sada bili u životu. Raspon rezultata kreće se od 0 do 8, gdje se većina rezultata distribuira oko nižih vrijednosti, zbog čega je distribucija pozitivno asimetrična. To je i očekivano s obzirom na prirodu varijable koju smo mjerili. Odstupanje od normalnosti pokazuje i Kolmogorov-Smirnovljev test.

Levenovim testom utvrđena je homogenost varijanci poduzoraka. Složenom analizom varijance nije dobiven glavni efekt spola i efekt interakcije. Međutim, efekt dobi rastave roditelja, odnosno bračnog statusa pokazao se značajnim; $F(2,857) = 4.894$; $p < .011$. Kao pokazatelj veličine efekta korišten je η^2 , koji je iznosi .015, što se tumači kao mala veličina efekta (Gamst, Meyers i Guarino, 2008).

Tukey HSD testom utvrđeno je da su sudionici čiji se roditelji nisu rastali imali manje ozbiljnih veza u odnosu na sudionike čiji su se roditelji rastali do 7. godine, pri značajnosti $p < .033$. Aritmetičke sredine ovih grupa označene su zvjezdicom u Tablici 6, gdje su prikazane i dominantne vrijednosti, koje možda i bolje reprezentiraju

vrijednost svakih od uzoraka, s obzirom na to da su aritmetičke sredine decimalni brojevi.

Tablica 6

Prosječni broj ozbiljnih veza, prema bračnom statusu,
odnosno dobi rastave roditelja

Napomena: * $p < .05$, Cohenov $d=.29$

	<i>n</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>D</i>
Nisu se rastali*	722	1.97*	1.099	1
Rastali su se do 7.god.*	67	2.33*	1.133	2
Rastali su se nakon 7. god.	71	2.30	1.200	3
Ukupno	860	2.03	1.116	2

Učinjena je i jednostavna analiza varijance za zavisnu varijablu ukupnog rezultata na SOI-R, kako bi se utvrdilo upućuje li veći broj ozbiljnih veza na veću nerestriktivnost u seksualnom ponašanju. Dobiven je značajni efekt $F(2,825) = 18.516$; $p < .001$, a Tukey HSD testom utvrđeno je da se sve grupe (osobe koje su bile u jednoj ozbiljnoj vezi, osobe koje su bile u dvije ozbiljne veze, osobe koje su bile u tri ili više ozbiljnih veza) statistički značajno razlikuju. U Prilogu B nalazi se Tablica 7 s osnovnim deskriptivnim i pokazateljima veličine značajnosti razlika.

Broj razvoda

Broj razvoda distribuirao se kao pozitivno asimetrična distribucija. Levenov test pokazao se značajnim, pa je učinjen manje osjetljiv Welch test, kao grublji pokazatelj homogenosti varijanci. Prema njemu su poduzorcji zadovoljili kriterij homogenosti. Potom je učinjena složena analiza varijance, prema kojoj nije nađen efekt spola niti interakcije spola i dobi rastave/ bračnog statusa roditelja. Dob rastave/bračni status roditelja pokazao se statistički značajnim; $F(2,888) = 3.425$; $p < .033$, ali male veličine efekta ($\eta^2=.02$) Tukey HSD testom nađena je statistički značajna razlika između skupine čiji se roditelji nisu rastali ($M=0.11$, $SD=0.334$) i skupine čiji su se roditelji rastali do 7.godine ($M=0.22$, $SD=0.484$). Kao pokazatelj veličine efekta korišten je Cohenov d , koji je iznosio .26, što upućuje na malu veličinu efekta (Gamst i sur., 2008).

U Tablici 8 je prikazano kako su se 102 sudionika koji su do sada u životu imali barem jedan razvod braka, rasporedili prema dobi rastave i bračnom statusu svojih roditelja.

Tablica 8

Raspodjela ispitanika s obzirom na iskustvo vlastitog razvoda i razvoda roditelja

Bračni status roditelja	Iskustvo razvoda							
	Nisu se rastali		1 razvod		2 razvoda		Ukupno	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Nisu se rastali	674	89.6	73	9.7	5	0.7	752	100
Rastava do 7.god.	55	80.9	11	16.2	2	2.9	68	100
Rastava nakon 7. god.	60	84.5	11	15.5	/	/	71	100

U sklopu drugog dijela prvog problema, slijedi prikaz analiza za sve *facete* i *ukupan rezultat na Revidiranom upitniku socioseksualnosti*. Rezultati svih varijabli distribuirali su se u pozitivno asimetričnu distribuciju, a Levenov test homogenosti varijanci za svaki od faceta pokazao se značajnim. Iako nisu zadovoljeni uvjeti za parametrijske testove, u svim obradama korištena je složena analiza varijance. S obzirom na to da Kruskal Wallisov test, kao neparametrijska inačica analize varijance (Gamst i sur., 2008), također zahtjeva homogenost varijanci, izabrana je složena analiza varijance koja u SPSS programu daje puno više informacija. Ograničenosti ovakvog izbora bit će pobliže razjašnjene u raspravi.

Ponašajna faceta socioseksualnosti

Prosječna aritmetička sredina za cijelu populaciju ($N=891$) iznosi 7.81, uz standardnu devijaciju 4.847. Učinjena je složena analiza varijance, kojom se pokazao značajan efekt dobi rastave $F(2,888) = 4.169$; $p < .016$. Spol, $F(1,888) = 2.505$; $p < .114$),

i interakcija, $F(2,888) = 2.411$; $p < .090$, nisu se pokazali značajnima. Vrijednost η^2 iznosi 0.040, što se procjenjuje kao mala veličina efekta.

U Tablici 9, zvjezdicom su označene aritmetičke sredine sudionika čiji se roditelji nisu rastali te onih čiji su se rastali do 7. godine. Ova razlika pokazala se statistički značajnom post hoc Tukey HSD testom uz značajnost od $p < .016$.

Tablica 9

Prosječni rezultat sudionika na Ponašajnoj faceti Revidiranog upitnika
socioseksualnosti, prema dobi rastave/bračnog statusa roditelja, $N=891$

	<i>n</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Nisu se rastali*	752	7.64*	4.857
Rastali su se do 7.god.*	68	9.309*	5.038
Rastali su se nakon 7. god.	71	8.08	4.335
Ukupno	891	7.81	4.847

Napomena:

* $p < .05$, Cohenov $d=.034$

Faceta koja mjeri stav na Revidiranom upitniku socioseksualnosti

Provedena je složena analiza varijance kojom je utvrđena statistička značajna razlika u stavovima s obzirom na spol sudionika; $F(1,888) = 16.611$; $p < .001$, male veličine efekta ($\eta^2=.065$). Muškarci ($M=15.66$, $SD=7.767$) su imali značajno nerestriktivnije stavove o seksualnom ponašanju u odnosu na žene ($M=11.94$, $SD=6.739$). Cohenov d iznosi .51, što je srednja veličina efekta. Efekt dobi rastave/bračnog statusa roditelja; $F(2,888) = 2.355$; $p < .096$, nije se pokazao značajnim za stavove o seksualnom ponašanju, kao niti interakcija nezavisnih varijabli; spola i dobi rastave/bračnog statusa roditelja; $F(2,888) = 1.977$; $p < .139$.

Faceta seksualne želje na Revidiranom upitniku socioseksualnosti

Iz Tablice 10 mogu se iščitati rezultati složene analize varijance za dob rastave/bračni status roditelja i spol sudionika kao nezavisne varijable, gdje su se oba glavna efekta i interakcija pokazali statistički značajnima. Prema vrijednosti $\eta^2=.15$, procjenjuje se da je riječ o srednjoj veličini efekta. Zvjezdicom je označena značajna

razlika između skupina ispitanika čiji se roditelji nisu rastali i onih čiji su se rastali do 7. godine života, za koju Cohenov d iznosi .022. S obzirom na to da je kretanje u vrijednostima za sve varijable jednako onom u Ukupnom rezultatu na upitniku socioseksualnosti, interakcija ovih varijabli može se tumačiti pomoću Slike 2, gdje su prikazani rezultati složene analize varijance za Ukupan rezultat na SOI-R.

Tablica 10

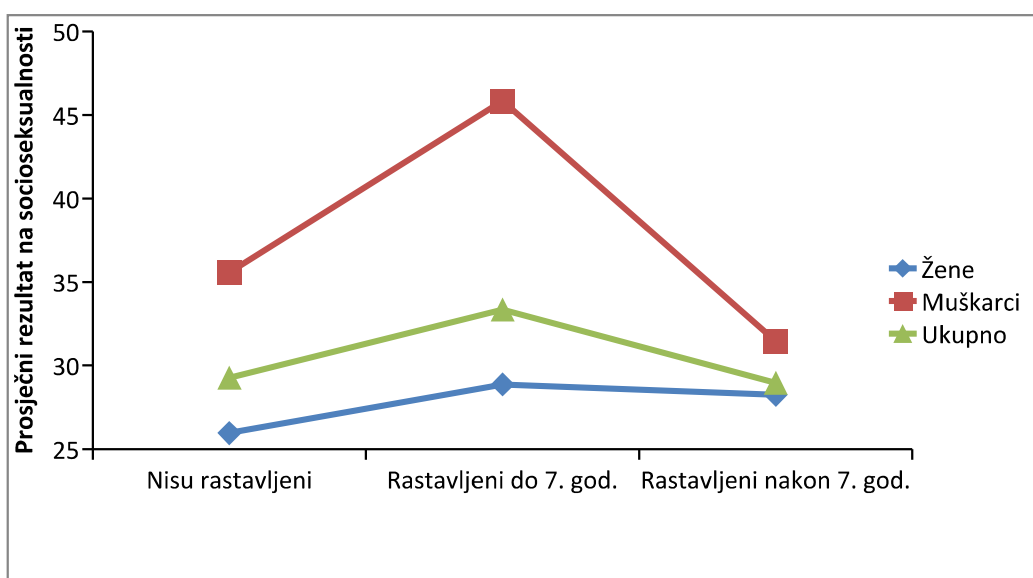
Rezultati složene analize varijance za dob rastave/bračni status roditelja i spol sudionika kao nezavisne varijable, za zavisnu varijablu rezultat na faceti Seksualne želje na SOI-R, $N=891$

		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>N</i>	<i>df</i>	<i>F</i>	<i>sig.</i>
Dob rastave/ bračni status roditelja	Nisu rastavljeni	8.58*	5.479	752			
	Rastavljeni do 7. god	9.81*	5.594	68	2, 888	6.929	.001
	Rastavljeni nakon 7. god.	7.81	4.276	71			
	Žene	7.18	4.238	598	1,888	56.476	.001
Spol	Muškarci	11.44	6.365	293			
Interakcij a					2, 888	3.9	.021

Ukupan rezultat na Revidiranom upitniku socioseksualnosti

Složenom analizom varijance utvrđena je značajnost glavnih efekata; spola, $F(1,888) = 32.184$; $p < .001$, i dobi rastave/bračnog statusa roditelja $F(2,888) = 6.528$; $p < .002$, kao i njihove interakcije, $F(2,888) = 3.598$; $p < .028$. Procjenjuje se gotovo srednja veličina efekta ($\eta^2=.121$). Aritmetička sredina za muškarce iznosi 35.976 ($SD=15.468$), a za žene 26.401 ($SD=11.823$), što je prema Cohenovom d od .69, srednja veličina efekta.

Post hoc analizom (Tukey HSD testom) nađena je statistički značajna razlika između skupine čiji se roditelji nisu rastali ($M=29.26$, $SD=14.017$) i skupine čiji su se roditelji rastali do 7. godine ($M=33.35$, $SD=14.074$); značajnosti $p < .036$. Cohenov d za ovu razliku iznosi .29, za koji je procjena da je riječ o maloj veličini efekta. U Tablici 11 (Prilog C) nalaze se osnovni desriptivni podaci za sve grupe na SOI-R.

Slika 2. Prosječne vrijednosti ukupnog rezultata na Revidiranom upitniku socioseksualnosti, prema dobi rastave/bračnom statusu roditelja i spolu sudionika.

U sklopu trećeg dijela prvog problema, ispitane su i razlike u *kvaliteti*, *(ne)stabilnosti* i *zadovoljstvu vezom*, koje se nisu pokazale značajnima za spol, niti dob rastave/bračni status roditelja ispitanika, niti njihovu interakciju.

Povezanost odsutnosti oca s dimenzijama i stilovima privrženosti

Kako bi se odgovorilo na drugi problem učinjena je složena analiza varijance s dobi rastave/bračnog statusa roditelja i spolom kao nezavisnim varijablama te *dimenzijama* anksioznosti i izbjegavanja kao zavisnim varijablama. U oba slučaja Levenov test nije se pokazao značajnim, što govori u prilog uvjetu o homogenosti varijanci. Rezultati su prikazani u Tablici 12.

Kod obje analize, niti jedna razlika među grupama nije se pokazala statistički značajnom. Prosječna aritmetička sredina za dimenziju izbjegavanja iznosi 22.09, a

standardna devijacija 9.407, minimalni rezultat 9, a maksimalni 63. Na dimenziji anksioznosti prosječni rezultat je 28.48, a standardna devijacija 11.186. Postignuti rezultati kreću se u rasponu od 9 do 60.

Tablica 12

Rezultati složenih analiza varijance za dimenziju izbjegavanja i anksioznosti

		<i>Df</i>	<i>F</i>	<i>P</i>
Anksioznost	Spol	1, 858	1.486	.223
	Dob rastave	2, 858	2.858	.291
	Interakcija	2, 858	1.181	.307
Izbjegavanje	Spol	1, 858	.468	.494
	Dob rastave	2, 858	.995	.370
	Interakcija	2, 858	.396	.673

Tablica 13

Raspodjela sudionika prema stilu privrženosti i dobi rastave/bračnog statusa roditelja.

Stil privrženosti	Bračni status roditelja					
	Nisu se rastali (<i>n</i> = 723)		Do 7. god. (<i>n</i> = 67)		Nakon 7. god. (<i>n</i> = 71)	
	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%
Siguran stil	511	70.7	44	65.7	51	71.8
Plašljivi stil	26	3.6	3	4.5	3	4.2
Preokupirajući stil	148	20.5	16	23.9	15	21.1
Izbjegavajući stil	38	5.3	4	6.0	2	2.8

Za provjeru povezanosti dobi rastave/bračnog statusa roditelja i *stilova* privrženosti upotrebljen je hi-kvadrat test, kojim se pokazalo da se sudionici različite dobi rastave/bračnog statusa roditelja ne razlikuju statistički značajno u stilovima

privrženosti ($\chi^2(1, N=861)=1.628$; $p>.05$). U Tablici 13 prikazane su raspodjele stilova privrženosti za sudionike različitog bračnog statusa roditelja.

Razlikuju li se muškarci i žene u pojedinim stilovima privrženosti ispitano je hi-kvadrat testom, a značajna razlika dobivena je za siguran stil privrženosti ($\chi^2(1, N=861)=7.171$; $p<.01$), koji je relativno zastupljeniji kod muškaraca te za preokupirajući stil ($\chi^2(1, N=861)=8.995$; $p<.01$), koji je relativno zastupljeniji među ženama. U Tablici 14 mogu se vidjeti sve razlike u stilovima privrženosti s obzirom na spol sudionika.

Tablica 14

Razlike u stilovima privrženosti s obzirom na spol

Napomena: * $p<.01$

	Žene ($n = 585$)		Muškarci ($n = 276$)		χ^2
	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	
Sigurna privrženost	395	67.5	211	76.4	7.171*
Plašljiva privrženost	24	4.1	6	2.2	2.074
Preokupirajuća privrženost	134	22.9	39	14.1	8.995*
Izbjegavajuća privrženost	25	4.3	18	6.5	1.998

Odnos socioseksualnosti i privrženosti

U sklopu trećeg problema planirana je regresijska analiza kojom se namjeravalo ispitati je li privrženost medijator odnosa odsutnosti oca i reproduktivnih strategija. S obzirom na to da hipoteza o povezanosti odsutnosti oca i privrženosti u odrasloj dobi nije potvrđena, nije moguće koristiti privrženost kao medijator. Stoga je sklopu trećeg problema uključena samo analiza povezanosti socioseksualnosti i privrženosti.

Jednostavnom analizom varijance utvrđeno je kako se ispitanici izbjegavajućeg stila privrženosti ($M=39.18$, $SD=15.001$) statistički značajno razlikuju na Ukupnom rezultatu SOI-R; $F(3,857) = 7.391$; $p < .001$, od ispitanika preostala tri stila privrženosti; sigurnog ($M=29.11$, $SD=13.651$), plašljivog ($M=29.56$, $SD=14.485$) i preokupirajućeg ($M=29.68$,

$SD=13.412$) . Cohenov d za sve razlike iznosi oko .70. Prethodno je učinjen Levenov test homogenosti varijanci, koji je potvrdio homogenost varijanci poduzoraka.

T-testom provjerena je razlika između sigurno i nesigurno privrženih (3 nesigurna obrasca gledana zajedno) na socioseksualnosti. Sigurno privrženi postigli su statistički značajno niži rezultat u odnosu na nesigurno privržene ($M=31.30$, $SD=14.239$); $t(859) = 2.123$; $p < .034$. Cohenov d za ovu razliku iznosi .157, što se tumači kao mala veličina efekta.

RASPRAVA

Ovim istraživanjem ispitivana je povezanost odsutnosti oca i reproduktivnih strategija u odrasloj dobi te hipoteza o privrženosti kao mehanizmu kojim se ostvaruje utjecaj odsutnosti oca na ljubavna i seksualna ponašanja. Prva hipoteza djelomično je potvrđena, s obzirom na to da se efekt pokazao samo kod nekih varijabli. Kako bi naši zaključci bili što točniji, razmotrit ćemo svaku varijablu koja se koristila kao pokazatelj reproduktivnih strategija.

Bračni status roditelja i reproduktivne strategije

Obrada podataka pokazala je kako se sudionici čiji su se roditelji rastali prije 7. godine, nakon 7. godine te oni čiji se roditelji nisu rastali ne razlikuju u dobi rođenja prvog djeteta, broju kohabitacija i brakova te dobi menarhe za žene.

Odluku da se varijabla broj brakova uvrsti kao kriterij vodila je pretpostavka da veći broj brakova upućuje na manju sposobnost održavanja predanih odnosa. 48% sudionika do sada uopće nije bilo u braku, u dva bračna odnosa bilo ih je 3.1%, a u tri odnosa tek jedan ispitanik. S obzirom na to da je broj sudionika u grupama bio premalen za usporedbu, „broj dosadašnjih brakova“ nije se pokazao kao valjani pokazatelj reproduktivne strategije za ovaj uzorak. Čestica „broj dosadašnjih razvoda“ precizniji je pokazatelj, koji se i pokazao statistički značajno višim za sudionike čiji su se roditelji rastali do 7.godine ($M=0.22$, $SD=0.484$), u odnosu na one čiji se roditelji nisu rastali ($M=0.11$, $SD=0.334$) pri značajnosti od $p < .05$. Iako skromne veličine efekta (Cohenov $d=.26$), uvidom u Tablicu 8, uočavamo razliku u relativnoj zastupljenosti sudionika prema broju razvoda; od sudionika čiji su se roditelji rastali do

7. godine 19% ih je imalo razvod, u skupini sudionika čiji su se roditelji rastali nakon 7. godine – 15%, a u skupini nerastavljenih roditelja oko 10%.

Broj kohabitacija nije se pokazao statistički značajno različitim za sudionike čiji su se roditelji rastali, u odnosu na one čiji nisu. Dapače, distribucije i osnovni deskriptivni pokazatelji pokazali su se vrlo sličnima. Varijablu kohabitacije potrebno je promatrati u okviru našeg društvenog konteksta, gdje se na takvu vrstu ljubavnog odnosa gleda kao na važnu etapu, nakon koje slijedi bračni odnos (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Stoga se na taj korak vjerojatno češće odlučuju pojedinci koji su orijentirani prema dugoročnim odnosima u sve tri skupine ispitanika. Također, kao i kod pitanja „broj dosadašnjih brakova“, odgovor „1“ uključivao je sudionike koji su prekinuli kohabitaciju i one koji su trenutno u takvom odnosu, što je važna razlika koju nismo zahvatili tim pitanjem. Teškoće u održavanju predanih odnosa ispitali smo i varijablom „broj ozbiljnih veza“, koju smo definirali kao ljubavni odnos koji je trajao barem godinu dana. Prema ovom kriteriju statistički značajno razlikovali su se sudionici čiji se roditelji nisu rastali, u odnosu na one čiji su se roditelji rastali do 7. godine, gdje su potonji u prosjeku imali veći broj ozbiljnih veza. Da broj ozbiljnih veza može biti pokazatelj reproduktivnih strategija potvrđuje njegova pozitivna povezanost s ukupnim rezultatom na Indeksu socioseksualnosti, gdje je veći broj ozbiljnih veza povezan s većom neretstiktivnošću u seksualnom ponašanju i stavovima.

Istraživanja pokazuju (npr. Quinlan, 2003; Teachman, 2004) da žene čiji otac je napustio obitelj značajno ranije rađaju prvo dijete, što je prema evolucijskom objašnjenju adaptacija za nepouzdanu i riskantnu okolinu (Chisholm i sur., 2005). T-testom ispitana je razlika između grupe sudionika čiji se roditelji nisu rastali ($M=27.59$) i grupe sudionika čiji su se roditelji rastali ($M=28.19$). Kako svega 15 osoba čiji su se roditelji rastali do 7. godine, a 30 osoba čiji su se roditelji rastali nakon 7. godine, ima djecu, ne znamo koliko dobro naš poduzorak reprezentira populaciju pojedinaca rastavljenih roditelja koji imaju djecu. Također, zbog dostupnosti kontracepcije, dob rođenja i broj djece nisu toliko dobri pokazatelji reproduktivnih strategija, kao što su možda bili u doba Pleistocena (Belsky i sur., 1991). To su mogući razlozi zašto razlika nije pronađena.

Iako trend rezultata odgovara hipotezi, jednostavnom analizom varijance nije utvrđeno postojanje značajnih razlika u dobi menarhe za različitu dob rastave i bračni

status roditelja, $F(2,586) = 1.892$; $p < .152$. Prema Petzu (1997) procjena aritmetičke sredine točnija je što je uzorak veći i što je pojava koju mjerimo manje varijabilna. Uvidom u Tablicu 4 možemo uočiti kako je raspršenje rezultata najveće u skupini sudionica čiji su se roditelji rastali do 7. godine, a raspon unutar kojeg se, sa 95%-tnom sigurnošću može ustvrditi da se nalazi aritmetička sredina, najveći. Moguće je, stoga, da povezanost nije ustanovljena zbog male veličine poduzoraka. No, važno je reći da ne nalaze sva istraživanja efekt ranije menarhe zbog odsutnosti oca (Campbell i Udry, 1995; prema Ellis i sur., 1999). Također, neka pokazuju da je prisutnost očuha, kao muškarca koji nije u srodstvu s djevojkom, snažniji prediktor ranije menarhe od same odsutnosti oca (Ellis i Garber, 2000). Kod mjerenja dobi menarhe važno je napomenuti kako postoji trend sve ranije menarhe. Moffitt i suradnici (1992) navode kako se sa svakim desetljećem dob menarhe smanjuje za 0.3, zbog čega je uputno kontrolirati dob. To je nedostatak našeg istraživanja, gdje zbog velikog smanjenja broja ispitanica u obje skupine rastavljenih roditelja, to nije bilo moguće učiniti.

Pokazatelj vezan za raniji ulazak u pubertet je ranija dob stupanja u seksualne odnose, za koju se pokazuje da je povezana s odsutnošću oca u djetinjstvu (npr. Quinlan, 2003; Regnerus i Luchies, 2006; Belsky u sur., 1991). U našem istraživanju, također se pokazalo kako sudionici nerastavljenih roditelja značajno kasnije stupaju u spolne odnose. Kako su distribucije skupina odstupale od normalnih, kao mjeru centralne tendencije koristili smo dominantnu vrijednost, koja iznosi 18 za sudionike čiji se roditelji nisu rastali te 16 za ispitanike čiji su se roditelji rastali. Nije utvrđena razlika između sudionika čiji su se roditelji rastali prije 7. godine i nakon 7. godine, pa su oni tretirani kao jedna skupina. Prva objašnjenja razvoja reproduktivnih strategija naglašavaju važnost prvih pet do sedam godina života kao ključnog formativnog razdoblja (Draper i Harpending, 1982), ali već u daljnjim promišljanjima (Belsky i sur., 1991; Belsky, 2010) na razvoj reproduktivnih strategija gleda se kao na proces koji traje i kroz adolescenciju. To potvrđuju i nalazi o nerestriktivnijem seksualnom ponašanju adolescenata čiji je otac napustio obitelj (Hendricks i sur., 2005; Regnerus i Luchies, 2006). Kako smo, u ovom istraživanju, ispitanike rastavljenih roditelja podijelili na one čiji su roditelji rastali prije i nakon 7. godine, nije nam poznato koliko je ispitanika u skupini nakon 7. godine kroz adolescenciju živjelo bez oca, što može biti razlog zašto nije ustanovljena razlika između te dvije skupine.

Općenito govoreći, rezultati za sve zavisne varijable Socioseksualne orijentacije u skladu su s dosadašnjim istraživanjima i postavljenom hipotezom. No, prije izlaganja rezultata za sve facete i ukupan rezultat na Revidiranom upitniku socioseksualnosti, potrebno je raspraviti izbor korištenih metoda obrade podataka. Kako je već spomenuto u poglavlju o rezultatima, za ispitivanje razlika u socioseksualnosti, prema dobi rastave/bračnom statusu roditelja ispitanika i spolu, korištene su složene analize varijance. Jedan od osnovnih uvjeta korištenja ove metode jest homogenost rezidualnih varijanci skupina. Primjermom Levenovog testa utvrđen je heteroscedasticitet za sve dimenzije i ukupan rezultat. Gamst i sur. (2008) tumače kako različito raspršenje različitih razina nezavisne varijable može biti posljedica različitog raspršenja u tim populacijama (ako je riječ o različitim populacijama). Heterogenost može biti veliki problem kada baratamo s malim uzorcima populacija koje imaju velik varijabilitet, jer u takvim slučajevima procjena rizika pogreške postaje liberalnija, odnosno vjerojatnost da smo slučajno dobili značajan F-omjer postaje veća (Gamst i sur., 2008). Na taj način izlažemo se statističkoj pogrešci Tipa 1, odbacujući nul hipotezu koja je zapravo točna. Uzevši ova obrazloženja u obzir i male veličine efekta, dobivene rezultate na dimenzijama i ukupnom rezultatu socioseksualne orijentacije tumačimo s velikim oprezom.

Na *Ponašajnoj* faceti SOI-R sudionici čiji su se roditelji rastali prije 7. godine postižu značajno viši rezultat u odnosu na one čiji se roditelji nisu rastali; $F(2,888) = 4.169$; $p < .016$. Iako je i ona podložna neispravnim samoiskazima, ova faceta ima vrijednost jer na izravan način zahvaća ono što želimo izmjeriti. U skladu s nalazima Penkea i Asendorpfa (2008; prema Penke, 2008), muškarci i žene ne razlikuju se značajno na ovoj dimenziji. Na faceti kojom se mjeri *Stav* prema neobaveznim seksualnim odnosima izvan predanih ljubavnih veza, ispitanici različite dobi rastave/bračnog statusa roditelja postizali su ujednačene rezultate. Pronađena je razlika s obzirom na spol, gdje su se muškarci izjasnili naklonjenijima neobaveznim seksualnim odnosima, u odnosu na žene. Ovaj je nalaz, također, u skladu s nalazima Penkea i Asendorpfa (2008; prema Penke, 2008). Kada govorimo o seksualnom ponašanju u terminima evolucijske teorije, spominjemo pojam strategija. Ovdje je važno napomenuti kako reproduktivne strategije nisu svjesno odabrane i cilju usmjerene, kako sugerira riječ strategija (Buss i Schmitt, 1993). U tom smislu faceta koja mjeri stav prema

nerestriktivnom seksualnom ponašanju uopće ne mora biti odraz reproduktivne strategije. Također, ova je faceta vjerojatno najpodložnija socijalno poželjnom odgovaranju, gdje se seksualno ponašanje u sklopu ljubavnih veza promatra kao ispravniji, pa stoga poželjniji odgovor. S obzirom na to, ne začuđuje nerazlikovanje s obzirom na dob rastave/bračni status roditelja.

Pronađena razlika na *ponašajnoj* faceti između skupine ispitanika čiji su se roditelji rastali do 7. godine i onih čiji se roditelji nisu rastali, dosljedno je dobivena i na facetama *seksualne želje* te za *ukupni rezultat socioseksualne orijentacije*. Veličine efekta procijenjene su kao male. Muškarci su se pokazali kao spol koji češće osjeća seksualnu želju prema osobama s kojima nisu u ljubavnoj vezi te su, općenito, nerestriktivnije socioseksualne orijentacije. Nalaz je u skladu s Teorijom seksualnih strategija (Buss i Schmitt, 1993) prema kojoj muškarci češće rabe kratkoročnu reproduktivnu strategiju, a žene dugoročnu. I na ponašajnoj faceti i na ukupnoj socioseksualnoj orijentaciji dobivena je značajna interakcija spola i dobi rastave/bračnog statusa roditelja. Ako pogledamo Sliku 2. primjećujemo da žene imaju stabilniju krivulju, zbog čega se čini da dob rastave/bračni status roditelja ima veći efekt na muškarce. To se posebno uočava za skupinu muškaraca čiji su se roditelji rastali do njihove 7. godine. Ovaj nalaz nam je posebno zanimljiv jer potvrđuje evolucijsku hipotezu o ženskom spolu kao stabilnijem, u odnosu na muški (Schmitt i sur., 2001), na temelju koje smo postavili i našu hipotezu o interakciji odsutnosti oca i spola.

Kada se sažmu sve analize kriterija kojima smo htjeli ispitati povezanost odsutnosti oca i reproduktivnih strategija, može se utvrditi kako se relativno skromno, ali dosljedno javlja razlika između skupine koja je odrastala s oba roditelja i skupine čiji je otac napustio obitelj do 7. godine. Ovi nalazi idu u prilog evolucijskoj pretpostavci da ljudi prilagođavaju svoje reproduktivno ponašanje (*pronalaženje partnera/reprodukcija* i *roditeljstvo*) u svrhu *povećanja reproduktivnog uspjeha*, a s obzirom na socijalne i ekološke karakteristike okoline u kojoj su odrastali (Belsky i sur., 1991).

Odsutnost oca i povezivanje s ljubavnim partnerom

U skladu s nalazima da su muškarci skloniji kratkoročnim strategijama nego žene (Buss i Schmitt, 1993), pretpostavka je da će muškarci imati viši rezultat na dimenziji izbjegavanja, a žene na dimenziji anksioznosti. Međutim, na ovom uzorku nije ustanovljena značajna razlika između muškaraca i žena na dimenzijama

privrženosti. Ipak, kada se u obzir uzela kategorijalna mjera stilova privrženosti, sukladno nalazima Bartholomewove i Horowitza (1991) nađena je veća zastupljenost preokupirajućeg stila kod žena. Nije pronađena razlika u izbjegavajućem stilu, za koji se očekivalo da će biti zastupljeniji u muškaraca, koji su se pokazali, općenito, sigurnije privrženim spolom.

U našem istraživanju odsutnost oca nije se pokazala kao značajan prediktor za dimenzije i stilove privrženosti u odrasloj dobi, čime nije potvrđena druga hipoteza. Važno je naglasiti kako ovdje nije ispitivan odnos odsutnosti oca i privrženosti u djetinjstvu, za koji istraživanja pokazuju pozitivnu povezanost s nesigurnim obrascima (npr. Hamilton; 2000; Lewis, 2000; Water, Hamilton i Weinfield, 2000; prema McConnell i Moss, 2011). Rezultati longitudinalnih istraživanja pokazuju umjerenu povezanost privrženosti u djetinjstva i odrasloj dobi, i nisu pretjerano konzistenti (Estes, 1983; Waters, 1983; Waters, Hamilton i Weinfield, 2000; prema Fraley, 2002). Zbog toga možemo reći da ako je odsutnost oca i imala utjecaj na oblikovanje stila privrženosti u djetinjstvu, takvu povezanost nismo ustanovili u odrasloj dobi; zahvaljujući tom da su se stilovi privrženosti ispitanika promijenili kroz život ili metodološkim ograničenjima.

Povezanost socioseksualne orijentacije i privrženosti

Istraživanja pokazuju kako se seksualno slobodni pojedinci razlikuju od seksualno kontroliranih pojedinaca s obzirom na stil privrženosti (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). U skladu s dosadašnjim istraživanjima (Brennan i sur., 1998; prema Belsky, 2010) sigurno privrženi, u odnosu na nesigurne postizali su značajno niži rezultat na Ukupnom rezultatu SOI-R $t(859) = 2.123$; $p < .034$, ali male veličine efekta. Usporedbom rezultata prema četiri stila privrženosti izbjegavajući stil privrženosti ističe se kao značajno različit od ostalih. Sudionici izbjegavajućeg stila privrženosti postigli su značajno viši ukupni rezultat na SOI-R - mjeri opće socioseksualne orijentacije, srednje veličine efekta.

Hipoteza o privrženosti kao proksimalnom mehanizmu razvoja reproduktivnih strategija nije potvrđena, ali je ustanovljena povezanost očeve odsutnosti i socioseksualnosti, kao i privrženosti i socioseksualnosti. Možemo to pripisati slabosti transverzalnog nacrtu koji nije prikladan za mjerenje tako suptilnog mehanizma, ali

možemo i pretpostaviti da prisutnost/odsutnost oca i privrženost imaju nezavisan doprinos u objašnjavanju socioseksualnosti. Kao što je već spomenuto u uvodu, ovako konceptualizirana i mjerena privrženost ipak najviše ispituje utjecaj primarnog skrbnika, odnosno majke. Da se efekt i pokazao, mogli bismo ga prije promatrati kao neizravnu posljedicu očeve prisutnosti/odsutnosti na djetetov stil privrženosti, preko utjecaja na djetetov odnos s majkom. To, dakako ne znači da prisutnost/odsutnost oca ne oblikuje djetetov *internalni radni model*. Prema istraživanju Hetheringtona (1972; prema Draper i Harpending, 1982) adolescentice koje su odrastale bez oca zbog rastave, u muškom su se društvu ponašale potpuno drugačije od adolescentica koje su odrastale bez oca zbog njegove smrti te onih iz cjelovitih obitelji. Njihov položaj tijela, blizina i neverbalna komunikacija pokazivali su najveću opuštenost i flertanje, dok su djevojčice čiji je otac umro bile najdistanciranije od sve tri skupine. Doima se da se internalni radni modeli, koji postaju naše implicitne teorije realnosti, ne oblikuju samo u direktnom odnosu s roditeljem ili kao posljedica njegove odsutnosti. Međusoban odnos roditelja također ima utjecaj. Tako Ellis i suradnici (1999) kao mogući proksimalni mehanizam u objašnjavanju očeve važnosti predlažu socijalno učenje. Osim kognitivne podloge, javljaju se i biološke hipoteze koje su vezane za dob menarhe. Prema genetičkom objašnjenju odsutnost oca i kratkoročna reporduktivna strategija u spurioznoj su korelaciji, jer je *de facto* dob menarhe, pa posljedično i reproduktivna strategija nasljedna. Također, spomenuta je već biološka hipoteza o utjecaju feromona muškarca s kojim žena nije u srodstvu na njeno ranije spolno sazrijevanje (Ellis i Garber, 2000).

Metodološka ograničenja i sugestije za buduća istraživanja

Razmotrit ćemo određene nedostatke ovog istraživanja. Podaci su prikupljeni na prigodnom uzorku, što svakako ograničava mogućnost generalizacije. Otprilike 50% sudionika ima visoku stručnu spremu, a svega 11% ih je nezaposleno. Nemamo informacije na osnovu kojih bismo mogli zaključiti bi li socioekonomski status, i u kojem smjeru, mogao utjecati na odnos mjerenih varijabli, ali svakako je dobro uzeti u obzir da su rezultati dobiveni na uzorku višeg socioekonomskog statusa u odnosu na populaciju. Indikativno je da se većina sudionika u uzorku nalazi u braku ili prednoj ljubavnoj vezi, a tek 2.7% u kratkoročnoj vezi, što je također pokazatelj reproduktivne strategije.

Određene nevolje proizlaze i iz načina prikupljanja podataka. Sudionici su izabrani za istraživanje samoselekcijom, zbog čega postoji veliki nesrazmjer u broju muškaraca i žena, kojih je dva puta više. Ta činjenica je otežavala sve analize, a pogotovo one u kojima se provjeravao utjecaj spola i još jedne nezavisne varijable. Pri opisu uzorka nalazi se Tablica 2 koja prikazuje strukturu uzorka prema spolu i bračnom statusu roditelja. Pri tumačenju rezultata treba uzeti u obzir broj sudionika u poduzorku, što poglavito vrijedi za muškarce.

Iako je online primjenom zahvaćen veći broj ispitanika, postoje određeni nedostaci te metode. S obzirom na to da ne postoji kontrola sudionika, postoji veća vjerojatnost zlouporabe, u smislu namjerno iskrivljenog odgovaranja. Također, ovom metodom teže je zahvatiti ispitanike u zrelijoj životnoj dobi, o čemu svjedoči i prosječna dob ispitanika od 35 godina te činjenica da se većina ispitanika nalazi u rasponu od 27 do 35 godina. S obzirom na to da su se ispitivali kriteriji za koje je potrebna određena životna dob (kao npr. broj brakova, broj djece) vjerujemo da bi rezultati bili vrijedniji da su u uzorku više zastupljene osobe starije od 40 godina. Svi podaci prikupljeni su samoiskazom ispitanika. Kako su ispitivane kriteriji vrlo osjetljive i intimne prirode, moguće je da su neki ispitanici davali socijalno poželjne odgovore.

U budućim istraživanjima uputno je kontrolirati spol u svrhu provođenja valjanijih usporedbi. Također, o specifičnom utjecaju odsutnosti oca zbog rastave saznali bismo više kada bismo usporedili pojedince koji su odrastali bez oca zbog rastave i one koji su odrastali bez oca zbog drugih okolnosti, kao što je npr. smrt oca. S istom svrhom, vrijedno bi bilo usporediti pojedince odrastale bez oca i one koji su odrastali bez majke.

ZAKLJUČAK

Cilj istraživanja bio je ispitati povezanost odsutnosti oca u djetinjstvu zbog razvoda te socioseksualnog i ljubavnog ponašanja u odrasloj dobi. Hipoteze su formirane u okviru evolucijske teorije, prema kojoj ljudi rabe bračnu stabilnost roditelja kao znak za razvoj budućih reproduktivnih strategija, a mehanizam putem kojeg se to učenje odvija je privrženost, kao jedinstveni sustav koji upravlja našim bliskim odnosima.

Hipoteza o povezanosti odsutnosti oca s kratkoročnim reproduktivnim strategijama djelomično je potvrđena. Kriteriji: dob menarhe za žene, dob rođenja prvog djeteta, broj dosadašnjih brakova i kohabitacija nisu se pokazali značajno različitima za skupine ispitanika čiji su se roditelji rastali do 7. godine, nakon 7. godine te onih koji su odrastali u cjelovitim obiteljima. Međutim, utvrđeno je da su pojedinci rastavljenih roditelja ranije stupili u seksualni odnos u odnosu na nerastavljene roditelje. Na veći efekt ranije rastave roditelja upućuju razlike dobivene između sudionika čiji su se roditelji rastali do 7. godine i onih iz cjelovitih obitelji; gdje su potonji imali manji broj ozbiljnih veza, manji broj rastava, niži ukupni rezultat socioseksualne orijentacije te niži rezultat na ponašajnoj dimenziji i dimenziji seksualne želje na Indeksu socioseksualne orijentacije.

Hipoteza o povezanosti odsutnosti oca i načinu povezivanja s ljubavnim partnerom u odrasloj dobi nije potvrđena. Naime, nije dobivena značajna povezanost između odsutnosti oca i dimenzija anksioznosti i izbjegavanja. Zbog toga nije bilo moguće odgovoriti na treći problem kojim se željelo provjeriti je li privrženost mehanizam kojim se ostvaruje utjecaj odsutnosti oca na reproduktivne strategije. Ipak, ispitana je povezanost socioseksualnosti i stilova i dimenzija privrženosti, gdje su se odbijajući stil i dimenzija izbjegavanja pokazali povezani s nerestriktivnijom socioseksualnom orijentacijom. Nisu nađene spolne razlike s obzirom na dimenzije, a što se tiče stilova privrženosti, značajno više žena je preokupirajuće privrženo, a muškaraca sigurno.

Ovo istraživanje ima svoju vrijednost, iako je otvorilo više pitanja nego što je ponudilo odgovora; ima li odsutnost oca veći efekt na muškarce ili žene, na koje se sve načine ostvaruje utjecaj odsutnosti oca, u kakvom je odnosu odsutnost oca s privrženošću prema ljubavnim partnerima. Unatoč metodološkim ograničenjima donosi određene trendove u kretanju rezultata koje je svakako vrijedno provjeriti u boljim uvjetima. Potrebno je također uzeti u obzir da su ljubavno i seksualno ponašanje suptilni i multidimenzionalno određeni aspekti ljudskog života, gdje se pri pokušaju kvantifikacije zasigurno gubi puno podataka. U skladu s tim i male veličine efekta mogu biti vrijedan nalaz i smjer za buduća istraživanja.

LITERATURA

Amato, P. R. (2001). Children and divorce in the 1990s: An update of the Amato and Keith (1991) meta-analysis. *Journal of Family Psychology*, 15, 355-370.

Aronson, E., Wilson, T.D., Akert, R.M. (2005). *Socijalna psihologija*. Zagreb: Mate d.o.o.

Bartholomew, K., Horowitz, L.M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 226-244

Belsky, J., Steinberg, L., Draper, P. (1991). Childhood experience, interpersonal development and reproductive strategy: An evolutionary theory of socialization. *Child Development*, 62, 647-670.

Brennan, K., Clark, C.A., Shaver, P.R. (1998). *Self-Report Measurement of Adult Attachment: An integrative overview. Attachment theory and close relationships*. New York: Guilford.

Buss, D.M. i Schmitt, D.P. (1993) Sexual strategies theory: A contextual evolutionary analysis of human mating. *Psychological Review*, 100, 204-232.

Cabrera, N., Fitzgerald, H.E., Bradley, R.H., Roggman, L. (2007). Modeling the dynamics of paternal influences on children over the life course. *Appl Developmental Sci.* 11(4), 185-189.

Chisholm, J.S. (1996). The evolutionary ecology of attachment organization. *Human Nature*, 7, 1-38.

Chisholm, J.S., Quinlivan, J. A., Peterson, R.W., Coall, D.A. (2005). Early Stress Predicts Age at Menarche and First Birth, Adult Attachment, and Expected Lifespan. *Human Nature*, 16(3), 233-265.

Collins, N.L., Read, S.J. (1990). Adult attachment, working models, and relationship quality in dating couples. *Journal of Personality and Social Psychology* 58, 644-663.

Draper, P., & Harpending, H. (1982). Father absence and reproductive strategy. *Journal of Anthropological Research*, 38, 255-272.

Ellis, B.J. (2004). Timing of pubertal maturation in girls. *Psychological Bulletin*, 130, 920-958.

Ellis B.J., Garber J. (2000). Psychosocial antecedents of variation in girls' pubertal timing: Maternal depression, stepfather presence, and marital and family stress. *Child Development*, 71(2), 485-501.

Ellis, B. J., McFadyen-Ketchum, S., Dodge, K.A., Pettit, G.S. i Bates, J.E. (1999). Quality of Early Family Relationships and Individual Differences in the Timing of Pubertal Maturation in Girls: A Longitudinal Test of an Evolutionary Model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77, 387-401.

Fraley, R.C. (2002). Attachment stability from infancy to adulthood: A meta-analysis and dynamic modeling of developmental mechanisms. *Personality and Social Psychology Review*, 6, 123-151.

Fraley, R.C., Shaver, P.R. (2000). Adult romantic attachment: Theoretical developments, emerging controversies, and unanswered questions. *Review of General Psychology*, 4, 132-154.

Gamst, G., Meyers, L. S., i Guarino, A. J. (2008). *Analysis of variance designs. A Conceptual and computational approach with SPSS and SAS*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Hazan, C., Shaver, P.R. (1994). Attachment as an Organizational Framework for Research on Close Relationship. *Psychological Inquiry*, 5(1), 1-228.

Kardum, I., Gračanin, A. i Hudek-Knežević, J. (2006). Odnos crta ličnosti i stilova privrženosti s različitim aspektima seksualnosti kod žena i muškaraca. *Psihologijske teme*, 15, 101-128.

Kamenov, Ž. i Jelić, M. (2003). Validacija instrumenta za mjerenje privrženosti u različitim vrstama bliskih odnosa: Modifikacija Brennanova Inventara iskustava u bliskim vezama. *Suvremena psihologija*, 6, 73-91.

Mikulincer, M., Florian, V., Cowan, P.A., & Cowan, C.P. (2002). Attachment security in couple relationships. *Family Process*, 41, 405-434.

Moffitt, T.W., Caspi, A., Belsky, J., & Silva, P.A. (1992). Childhood experience and the onset of menarche. *Child Development*, 63, 47-58.

Newland, L., Coyl, (2011) Fathers' role as attachment figures: An interview with Sir Richard Bowlby. *Emerging topics on father attachment: Considerations in theory, context and development*. London: Routledge.

Penke, L. (in press). The revised Sociosexual Orientation Inventory. U T. D. Fisher, C. M. Davis, W. L. Yarber i S. L. Davis (Ur.): *Handbook of sexuality related measures*. Taylor & Francis.

Quinlan, R.J. (2003). Father absence, parental care, and female reproductive development. *Evolution and Human Behavior* 24, 376-390.

Regnerus, M. D., & Luchies, L.B. (2006). The Parent-Child Relationship and Opportunities for Adolescents' First Sex. *Journal of Family Issues*, 27, 159-183.

Sanković, K. (2005). *Ispitivanje razlika u percepciji roditeljskog prihvatanja i odbijanja kod studenata različite privrženosti u ljubavnim vezama*. Diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet.

Schmitt, D. P., Shackelford, T. K., Buss, D. M. (2001). Are men really more 'oriented' toward short-term mating than women? A critical review of theory and research. *Psychology, Evolution and Gender*, 3(3) 211–239.

Teachman, J.D. (2004). The Childhood Living Arrangements of Children and the Characteristics of Their Marriages. *Journal of Family Issues* 25, 86-111.

Vasta, R., Haith, M.M., Miller, S.A. (2003). *Dječja psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

PRILOG A

Tablica 4

Prosječna dob menarhe za žene različitog bračnog statusa roditelja i dobi rastave
($N=589$)

	<i>n</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>SDp</i>	95%-tne granice pouzdanosti za <i>M</i>
Nisu se rastali	488	12 god. i 8 mj.	15.191	0.688	12 god. i 7mj. - 12 god. i 9 mj.
Rastali su se do 7.god.	49	12 god. i 4 mj.	18.857	2.694	11 god. i 10 mj. - 12. god. i 9 mj.
Rastali su se nakon 7. god.	52	12 god. i 8 mj.	15.542	2.097	12 god. i 4 mj. - 13 god.
Ukupno	589	12 god.	15.542	0.640	12 god. i 6 mj. - 12. god. i 9 mj.

PRILOG B

Tablica 7

Osnovni deskriptivni pokazatelji i pokazatelji veličine efekta, za sve grupe sudionika
prema broju veza, za ukupni rezultat na SOI-R

Broj veza				Cohenov <i>d</i>		
	<i>n</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	1	2	3>
1	279	26.31	12.904	1	.284	.527
2	287	30.10	13.769	2		.238
3>	262	33.39	13.949	3>		
Ukupno	828	29.86	13.826			

PRILOG C

Tablica 11

Osnovni deskriptivni podaci za sve grupe na SOI-R.

	Spol	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>n</i>
Nisu rastavljeni	ž	25.95	11.993	493
	m	35.57	15.385	259
	t	29.26*	14.017	752
Rastavljeni do 7. godine	ž	28.86	11.328	50
	m	45.83	13.656	18
	t	33.35*	14.074	18
Rastavljeni nakon 7. godine	ž	28.24	10.264	55
	m	31.44	15.279	16
	t	28.96	11.606	71
Ukupno	ž	26.401**	11.823	598
	m	35.976**	15.468	293
	t	29.549	13.875	891

Napomena: * $p < .05$; ** $p < .01$